

## **Boerderij 'De Balk' en overzetterij naar Brillerij<sup>1</sup>**

### **Historie.**

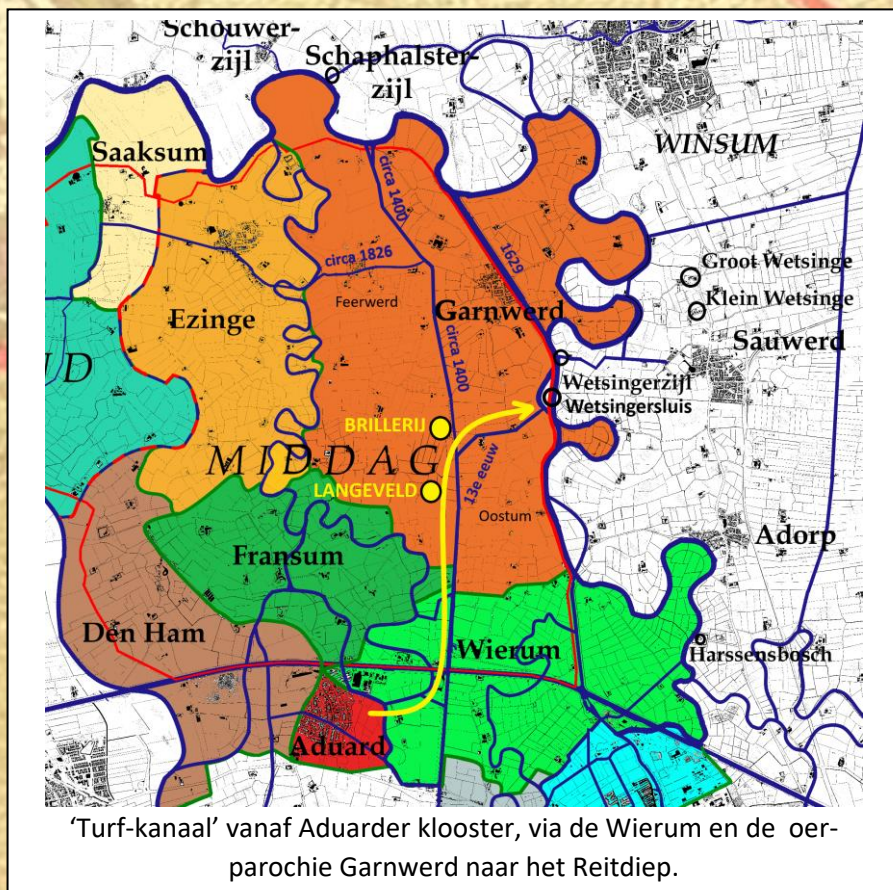
In de 13<sup>e</sup> eeuw bouwden de monniken en lekenbroeders van Aduard hun grote kloosterkerk. De stenen daarvoor (de 'klooster-moppen') bakten ze in hun eigen ovens. De turf waarmee ze die stookten haalden ze uit de buurt van Zuidlaren. Om de vaarroute van Zuidlaren naar Aduard te verkorten groeven ze vanuit wat nu het Reitdiep heet een kanaaltje naar hun klooster. Dit kanaaltje begon even ten zuiden van de huidige Wetsinger-sluisk en liep naar het westen, richting boerderij Langeveld, en dan zuidwaarts, via de huidige Steentil, naar Aduard.

Het gedeelte tussen Langeveld en de Steentil is later onderdeel geworden van het afvoerkanaal dat Aduarderdiep is gaan heten. In 1971 kwam boerderij Langeveld, als voormalige Kloosterboerderij, in het nieuws toen 2 gasfitters 2 kruiken met 648 gouden munten (1528-1548) onder de vloer hadden gevonden.



Een verlaten plaats van boerderij 'De Balk' en overzetterij naar Brillerij

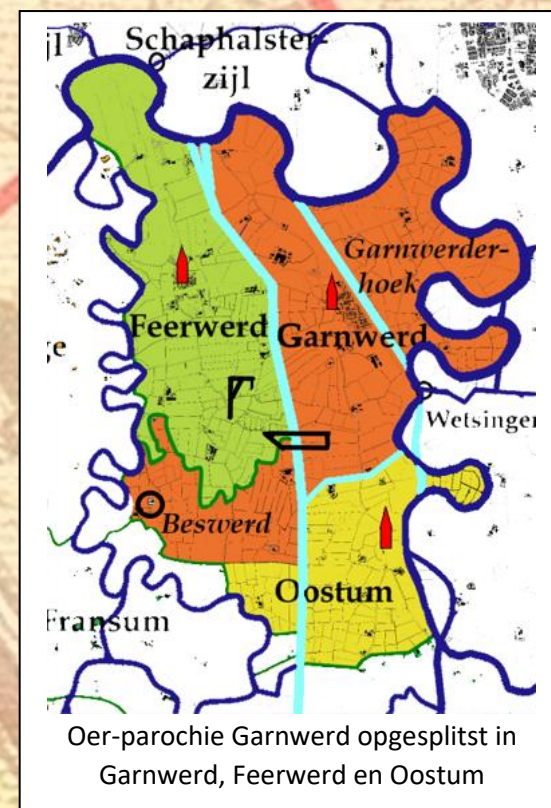
<sup>1</sup> **Uitgave :** Werkgroep Gastvrij Middag-Humsterland / **Samensteller** F.F. Leutscher / **Geraadpleegde literatuur en Beeldmateriaal:** Wikipedia, Tussen Meeuw en Leeuw, Beeldbank Groningen, fam. Wibbens-Iwema en de Groninger Archieven



Via dit omstreeks het jaar 1400 gegraven kanaal liep het overtollige water uit de naaste omgeving en Noordwest-Drenthe naar een plek ten noorden van Feerwerd, waar het in het Reitdiep kon uitstromen. Daar werd een uitwateringssluis gebouwd: de Aduarderzijk; reeds in de 16<sup>e</sup> eeuw een locatie van groot militair belang maar ook in 1672 bij het beleg van de stad Groningen door 'Bommen Berend'. Bij de aanleg van het Aduarderdiep is zoveel mogelijk gebruik gemaakt van reeds bestaande watergangen.

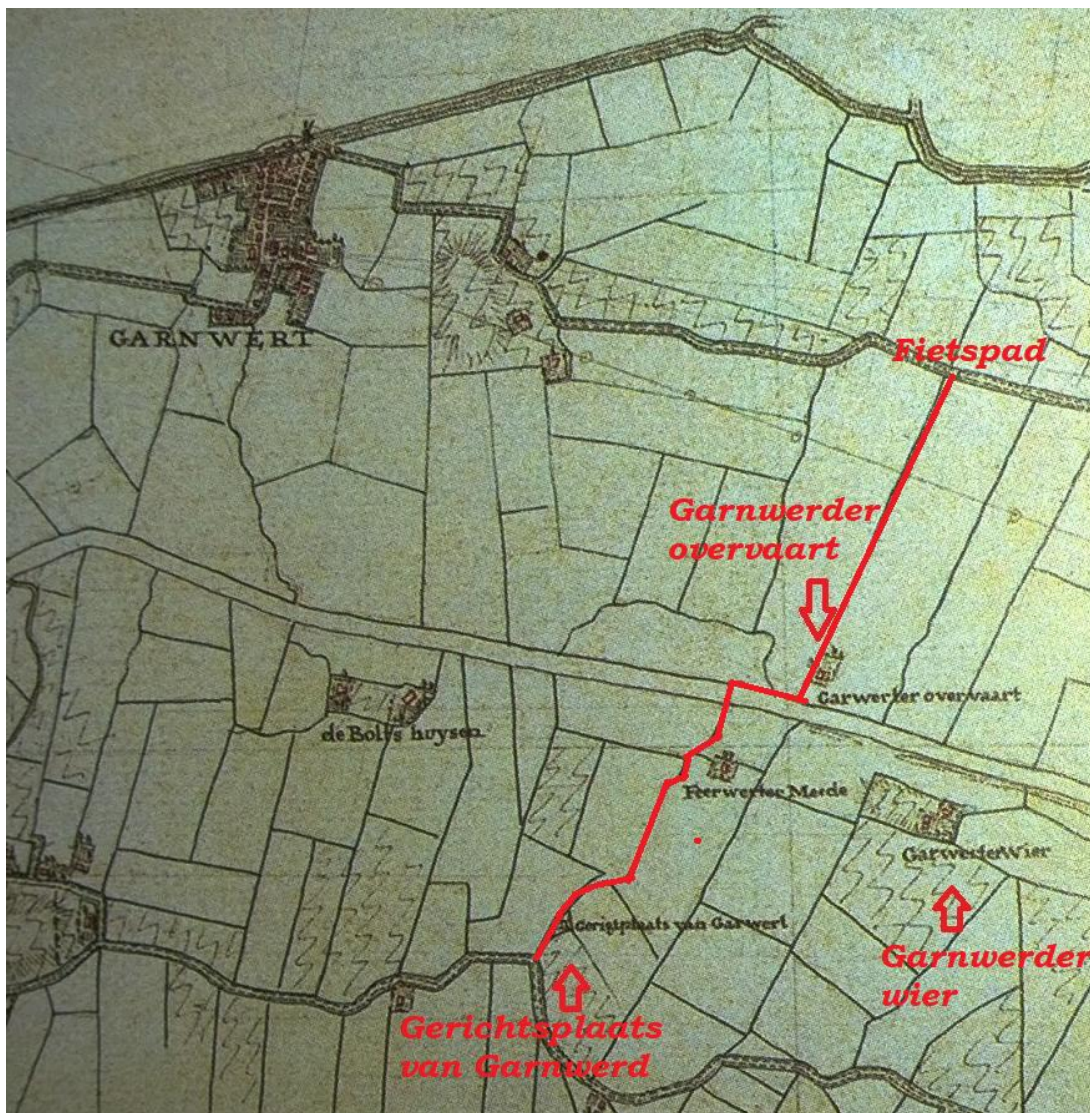
### Parochie Garnwerd

In de oorspronkelijke 'oerparochie' Garnwerd lagen vele behuisde wierden. Twee daarvan hebben zich in de loop van de tijd van Garnwerd losgemaakt en zijn zelfstandige. Het gaat om het ten zuiden van het 'turfkanaal' gelegen Oostum en om Feerwerd, dat van



Garnwerd gescheiden was door een waterloop die onderdeel is geworden van het Aduarderdiep. Door het graven van het Aduarderdiep was ook Beswerd van de rest van het kerspel Garnwerd afgesneden. Dit gebied is waarschijnlijk i.v.m. eigendomsverhoudingen onderdeel van Garnwerd gebleven. Om de Beswerders en Garnwerders van dienst te zijn, werd vanuit boerderij 'De Balk' aan de overzijde van het Aduarderdiep de overzetterij geëxploiteerd.

Daar begon het kerkepad dat door de velden naar het noorden liep en ruim 1,5 verderop bij de kerk te Garnwerd uitkwam. De overzet gebeurde op een eenvoudige manier, namelijk per bootveer, oftewel een grote roeiboot, waarin nog plaats was voor kleinvee; groter vee kon via de brug bij Steentil of eventueel zwemmend achter het bootveer naar de overkant.



Kaart van Hottinger, eind 18<sup>e</sup> eeuw

Ook de gerechtsplaats van Garnwerd ligt nog altijd aan de 'aanderkaant daip'.

De naam 'Brillerij' is afkomstig van de bewoners, Johannes Petrus Bril en Klaassien Bartelds Bazuin, die aan het einde van de 18<sup>e</sup> eeuw op 'Garwerterwier' kwamen wonen. Johannes Bril kwam uit een zeer kinderrijke familie, waardoor deze wierde de naam 'Brillerij' werd toebedacht

#### Anekdote / De schat van Tun van Beswerd

Aan het eind van de Franse periode wist boer Tonnis Bartelds Wierenga ('Tun van Beswerd') op een sluwe manier een groot kapitaal te vergaren. De Fransen waren vanuit Aduarderzijl op de vlucht naar het zuiden, maar wisten niet hoe ze al hun spullen mee moesten nemen. Tonnis bood zijn diensten aan. Tot de lading behoorde ook een afgesloten ton met goud en sieraden. Met zijn vracht en begeleid door een Frans escorte ging hij op weg naar de stad Groningen. Maar halverwege voelden de Fransen zich zo onveilig, dat ze de benen namen. Tonnis kieperde de lading in het Aduarderdiep en meldde bij het Franse commando in de stad dat hij was overvallen en van zijn lading was beroofd.

Later heeft hij 'de schat' veilig gesteld en kon zo de Hamsterborg kopen.

### Boerderij 'De Balk' (Oostumerweg 7) aan het Aduarderdiep

'De Balk' was een boerderijplaats met recht en plicht van veer. Onder de plaats was 35 grazen land beklemd. Het was voor het begin van de 19e eeuw een forse boerderij met woonhuis en een hoge schuur, met in het midden van de voorgevel een brede dubbele voordeur en een hardstenen stoep; de voorzijde was gericht op het Aduarderdiep.

#### **Bewoners van de boerderij :**

- tot 1802 Jan Klaassen Balk en Jantje Gerlofs
- dochter Trijntje Jans Balk en Jan Meinderts Bakker (1770-1827)
- zoon Hendrik Jans Bakker (1802-1873) en Catharina Pieters Nieland
- zoon Jan Hindriks Bakker (1848-1888) en Martha Kremer
- Zoon Hendrik Jans Bakker (1871-1942)
- oom Jan Jans Bakker (1850-1929) en Antje Kremer.
- Dochter Afiena Bakker (1896-1974) en Wietse Everts.
- Sijbrand Iwema (1895-1983) met echtgenote Trijntje Berg; Sijbrand en Trijntje kregen 4 kinderen : Klaas, Gerrit, Gezina Jantje Iwema en Hillechiena Titia (Giny) Iwema (23-12-1938)



Boerderij 'De Balk'.

#### Gereformeerd kerkje

Een zuster van Hendrik Jans Bakker (1802), Aaltje Jans Bakker, verkreeg in 1853 het recht om bij Schifpot een openbaar voetveer over het Aduarderdiep tussen Garnwerd en Feerwerd te exploiteren; dit veer was van groot belang voor de nieuw gebouwde steenfabriek, maar ook voor de gereformeerde schoolgaande kinderen.

Jan Jans Bakker, lid van de gereformeerde kerk te Ezinge, nam tot grote vreugde van zijn gereformeerde dorpsgenoten het initiatief om aan de Renteniërsgrang te Garnwerd een 'godslokaal' te creëren. Dit omdat men tot aan de bouw van de brug over het Aduarderdiep in 1939 Ezinge vanuit Garnwerd alleen per veerboot bij Schifpot of via een omweg over Aduarderszijl kon bereiken. Het gebouwtje werd behalve voor de kerkdienst ook gebruikt als zondagsschool en voor catechisatie.

## Brand

Op 25 juli 1949 brak er brand uit op de boerderij ten gevolge van hooibroei; het hele bedrijf ging verloren en ook het voorhuis werd zwaar beschadigd evenals een deel van de inboedel. In 1949 werd er nog een noodstalling gebouwd.

De familie Iwema kreeg tijdelijk onderdak in de toen leegstaande pastorie in Garnwerd.

Maar omdat op 18 september van dat jaar ds. S. Krol als dominee zijn intrede deed in Garnwerd, verhuisde de familie Iwema naar Feerwerd.

In 1952 betrok de familie een houten noodwoning die op de plaats van de afgebrande boerderij aan het Aduarderdiep was gebouwd. De familie Iwema hield het in 1963 voor gezien en vertrok naar Garnwerd.



Houten noodwoning (1952) en noodstalling (1949) na de brand

## Kapitale boerderij te Garnwerd afgebrand

### Hooibroei de oorzaak

Tengevolge van hooibroei ontstond vannacht omstreeks half één onder Garnwerd, brand in de boerderij van de heer W. Evers, te Bedum, bewoond door de heer S. Iwema. In een minimum van tijd stond alles in lichter laaie. Toen de brandspuit van Ezinge arriveerde, lagen schuur en woonhuis voor het grootste deel reeds tegen de grond. Slechts een kleine veeschuur en de zogenaamde stookhut bleven staan. Verschillende landbouwwerktuigen gingen in het vuur verloren. Toegeschoten hulp had inmiddels kunnen voorkomen, dat ook het meubilair een prooi der vlammen werd. Verzekering dekt ten dele de schade, die op ongeveer f 100.000.— wordt geschat. Ook het vee werd gered.

Doordat men eerst het meubilair en het vee in veiligheid bracht, werd de brand pas drie kwartier na het ontstaan aan de brandweer gemeld.

DvhN / 25-07-1949

Na de brand waren de restanten/schuren van boerderij 'De Balk' tot 1973 een aantrekkelijke en avontuurlijke speelplaats voor de Garnwerder jeugd, net zoals het 'geheime tunneltje', dat ten tijde van het afgraven van de wierde vanaf Oostum naar het Reitdiep, onder de weg door was gegraven en nog tot op de dag van vandaag bestaat.

Auldrik Guikema liet weten dat ze na afloop dan mooi met Durk Veenstra terug naar Garnwerd konden rijden; melkrijder Veenstra had namelijk een vaste route en bracht de melkbussen van de boeren dagelijks met zijn paard en wagen naar de melkfabriek.



Sijbrand Iwema en Trijntje Berg / Veerboot 'De Balk' / Brillerij in het Aduarderdiep / ca. 1951



Giny Iwema in Garnwerd / ca. 1946

Garnwerd, 11 september 2021  
 Samensteller / auteur : Fokko F. Leutscher  
 Met dank aan : Jan van den Broek